

LES LLUITES DE NYERROS I CADELLS A LA CATALUNYA DEL SEGLE XVII (1590 - 1640) : UN ASSAIG D'INTERPRETACIÓ.

per Xavier Torres i Sans

L'any 1615, en plena discussió sobre la renovació de les anomenades Unions i Germandats contra el bandolerisme, el castellà d'Amposta fra Martín de Ferreira s'adreçava al monarca en aquests termes: *“Notorio es a V. Magd. y a todos sus ministros que todo el Principado de Cataluña está dividido en dos bandos de ñarros y cadells , y que siguen cada una de estas parcialidades su enemistad antigua y con tanta pasión heredada de padres y abuelos que sólo por ella, sin que preceda otra cosa, toman los unos contra los otros las armas, cometiendo muertos, hurtos, ladrocinios y composiciones, de manera que hasta hoy no se ha hallado remedio para desarraigar esta bárbara introducción”*. Cap a les mateixes dates, un eclesiàstic barceloní qualificava nyerros i cadells com una mena de bàndols *“molt perniciosíssims, que lo Dimoni, permetent-ho Déu per càstic de nostres pecats, ha moltíssims anys inventat y fomentat en Catalunya”*. Posteriorment, Francisco de Melo, el cronista portuguès de la guerra catalana de Separació, rubricava: *“los catalanes (...) han conservado siempre entre sí los dos famosos bandos de narros y cadells, no menos celebrados y dañinos a su patria que los güelfos y gibelinos de Milán, los pafos y médicos de Florencia, los beamonteses y agramonteses de Navarra, y los gamboínos y oñasinos de la antigua Vizcaya”* ¹.

Per bé que testimonis semblants poden fer-nos pensar en un antagonisme d'origen remot, nyerros i cadells no eren pas, a

1.Citacions extretes de: F. de MELO, *Historia de los movimientos y separación de Cataluña*, [San Vicente de Rastello, 1645], a cura d'E. Mampel, Barcelona, 1981, p. 21; J. Ma. SALRACH i E. DURAN, *Història dels Països Catalans*, Barcelona, 2a. ed., 1982, vol. II, p. 1092; i Ll. Ma. SOLER i TEROL, *Perot Roca Guinarda*, Manresa, 1909, p. 413 n.

començaments del segle XVII, tan ancestrals com han imaginat sovint alguns historiadors i estudiosos del tema. Mossèn Parassols, per exemple, no dubtà de vincular els inicis d'aquestes bandositats amb la rivalitat desfermada, a les darreries del segle XIII, entre el bisbat de Vic i la casa de Montcada al voltant de la jurisdicció de la vall de Torelló. Celestí Barallat, al seu torn, volgué explicar la gènesi de les lluites de nyerros i cadells com una repercussió de la difusió de l'heretgia càtara per terres del Llenguadoc i els comtats catalans de Rosselló i Cerdanya a començaments del segle XIII. Tanmateix, els vestigis documentals d'una rivalitat tan reculada i prolongada són, ara com ara, gairebé inexistent. Barallat no sabé trobar-ne cap, i es limità, en rigor, a una mera constatació etimològica, a saber: que els malnoms de nyerros i cadells haurien estat una derivació dels llinatges senyoriais dels Banyuls, senyors de Nyer, i els Cadell, originaris del Conflent i de la Cerdanya, respectivament ². Parassols, per la seva banda, sembla haver interpretat prou abusivament uns rars i força equívocs testimonis documentals ³. Cap altra indicació textual no ens és donada per a èpoques ulteriors.

En realitat, nyerros i cadells, com a bàndols d'àmbit català, no haurien estat pas anteriors a les darreries del segle XVI. N'examinarem tot seguit les circumstàncies, força fortuïtes, de la seva difusió més enllà de les seves contrades pirinenques originals, ben identificades per Barallat. Fins i tot aleshores, però, no és del tot segur que nyerros i cadells hagin dividit, a la manera de dos grans "partits", "*tot el Principat*", tal com suggereixen alguns textos coetanis o alguns historiadors moderns. Tot sovint, aquestes denominacions pirinenques recobriren, simplement, rivalitats i nomenclatures locals preexistents i

2. Deducció no pas infundada, certament, però que hom no pot fer remuntar, necessàriament, al segle XIII, C. BARALLAT, "Nyerros y Cadells", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, V (Barcelona, 1896), pp. 255-276.

3. Parassols féu derivar els motius de nyerros i cadells dels noms de Bernat Cadell i Gilabert de Nerós, capitosts de les hosts de la baronessa de Montcada i del bisbe de Vic, respectivament. Tota referència documental a la nomenclatura de "nyerros" i "cadells" es limita, però, a una anotació procedent d'un manual parroquial de Torelló on, segons l'autor, es pot llegir que "*los Cadells de la Montcada... insultaban gruñiendo*" als seus adversaris; "grunyint", afegirà Parassols a tall d'aclariment, "*com un nyerro o porcell*", vegeu P. PARASSOLS, "Nyerros y Cadells", *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, III (Barcelona, 1880), pp. 553-573.

circumscrietes socialment, segons uns mecanismes de suplantació que no són pas exclusius d'aquestes bandositats catalanes ⁴. Ben entès, això no significa minimitzar, tal com es fa de vegades, el paper o la incidència de les lluites de nyerros i cadells, que tingueren fins i tot un notori ressò institucional a la Catalunya de començaments del segle XVII. L'abast d'aquesta mena de divisions ha suscitat, justament, múltiples especulacions historiogràfiques. Així, per a Víctor Balaguer i altres historiadors o lletraferits de la Renaixença catalana del segle passat els bàndols de nyerros i cadells haurien encarnat, almenys en el Sis-cents, un autèntic contenciós social entre pagesos i senyors o entre senyors i viles i ciutats, deleroses d'espolsar-se el jou feudal. No fou massa difícil, en el context del Vuitcents, assimilar les rivalitats siscentistes de nyerros i cadells a una veritable pugna política entre liberals i absolutistes. Balaguer, però, afegí altres connotacions suplementàries a la ideologia dels bàndols catalans del segle XVII, que haurien esdevingut, alhora, l'expressió política de les lluites entre els patriotes i els "centralistes" o "espanyolistes" de l'època ⁵.

La historiografia moderna de l'anomenat bandolerisme català del Barroc ha tendit, contràriament, a desproveir de tota càrrega política o social les lluites de nyerros i cadells, que han estat reduïdes, de vegades, a un conflicte de simple emulació esportiva ⁶. L'objecte d'aquest article és, justament, l'avaluació de la natura i el pes exacte d'aquestes bandositats a la Catalunya de la primera meitat del segle XVII ⁷. Primerament, haurem d'ocupar-nos, però, de la seva

4. És el cas també dels guèlfis i gibelins de les ciutats italianes medievals, vegeu J. HEERS, *Les partis et la vie politique dans l'Occident médiéval*, Paris, 1981, pp. 37-38 i 97-98; D. WALEY, *Las ciudades-república italianas*, Madrid, 1969, pp. 207-208; i S. RAVEGGIO et al., *Ghibellini, guelfi e popolo grasso*, Florència, 1978, p. 28: "in realtà... (les faccions) sorsero da contrasti interni e contingenti tra famiglie e consorterie già contrapposte".

5. Sobre les vicissituds historiogràfiques del tema, X. TORRES i SANS, *Els bandolers (s. XVI-XVII)*, Vic, 1991, pp. 17-24.

6. J. REGLÀ, *El bandolerisme català del Barroc*, Barcelona, 2a. ed., 1966, p. 33.

7. Es basa en els resultats de la segona part, encara inèdita, de la nostra memòria de doctorat, *Nyerros i cadells: Bàndols i bandolerisme a la Catalunya de l'Antic Règim (1590-1640)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1988. Hi remetem al lector per tal de verificar tota mena de detalls complementaris, tant d'ordre argumental com documental. Altrament, davant la impossibilitat de sintetitzar totes les referències arxivístiques i factuais d'aquest article, hem optat per reclamar l'atenció del lector, periòdicament i fins prou immodestament, cap a d'altres treballs nostres més accessibles.

configuració inicial a les darreries del segle anterior.

1. Orígens i difusió.

De “cadells” ja se’n parlava, el segle XVI, a començaments de la dècada del 1580, llavors de la brega entre Galceran Cadell àlias el Bastard Cadell, germà del senyor d’Arsèguel, i els Guilla, una família radicada a la Seu d’Urgell. Proliferaren, l’any 1581, les crides virregnals per tal d’aturar “*les bandositats... entre Guilles i Cadells*”, o per a perseguir, en particular, “*dits Cadells y los de sa quadrilla*”. Gairebé simultàniament els bandolers “*de la quadrilla de Thomas Banyuls*” romanien assetjats pels sometents locals al castell de Nyer. Hom no en deia encara “nyerros”, almenys d’una manera regular, però entre els seguidors del senyor de Nyer ja hi figurava aleshores un tal *lo Nierro de Sant Pere*.

Sembla evident, doncs, que nyerros i cadells foren , originàriament, els malnoms particulars dels seguidors de Joan (o Galceran) Cadell, senyor d’Arsèguel i altres llocs de la Cerdanya, i de Tomàs de Banyuls, baró de Nyer, al Conflent. La rivalitat directa entre tots dos llinatges sembla, tanmateix, més aviat tardana o fins i tot inexistent ⁸. Pot haver estat propiciada pel fet que Joan Cadell, aleshores veguer del Conflent, encapçalà l’any 1581 la persecució de Tomàs de Banyuls i els seus bandolers. Inversament, quan el castell d’Arsèguel fou assetjat pel virrei l’any 1588, Banyuls i els seus companys col·laboraren de bon grat a l’empresa. Sigui com sigui, cap a les darreries del segle XVI nyerros i cadells assoliren una significació més àmplia, i donaren nom i sistema a l’intricat feix de rivalitats i aliances familiars, algunes ben bé seculars, de la noblesa dels comtats catalans. Des d’aquesta perspectiva nyerros i cadells, tot i que aleshores no se’n diguessin així encara, tenien uns precedents

8. F. de GILABERT, *Discurso sobre la fuente de la verdadera nobleza, efectos de la justa, y injusta guerra*, Lleida, 1616, ff. 23-23v., assegura que els malnoms de nyerros i cadells derivaren de “*dos cabeças, que nunca directamente tuvieron disgustos entre sí*”.

força reculats. I per bé que les aliances i rivalitats familiars podien experimentar modificacions substancials o veritables capgiraments en el decurs del temps, no és pas del tot impossible destriar, entre una munió de fets dispersos, unes línies bàsiques i ben bé seculares d'antagonisme. Així, la rivalitat entre els Tragó de Castellbó i els Cadell d'Arsèguel arrencava, si més no, del primer terç del segle XVI, arran del conflicte del vescomtat de Castellbó ⁹; i perdurava encara a començaments del segle següent, quan Perot Cadell matà Alemany de Tragó, aleshores governador del vescomtat. Una persistència semblant tenen les lluites entre els Cadell i els Guilla, iniciades (?) a començaments del segle XVI, a redós també de les disputes del vescomtat de Castellbó, i represes periòdicament, assenyaladament els anys 1559-1561 i 1580-1582, fins a les acaballes de la centúria. Però no és pas que els Cadell d'Arsèguel hagin estat un cas excepcional de bel·licositat. Les hostilitats entre els Llupià, senyors de Castellnou, i els Vilanova, barons de Paracolls, s'arrossegaven, almenys, d'ençà de mitjan segle XVI. Foren els Llupià, igualment, els qui polaritzaren les violències de la dècada del 1580 per terres del comtat de Rosselló, aquest cop contra el senyor de Nyer. Una dècada després, aquest era en guerra amb els Cruïlles de Mosset. L'arregliment reiterat dels Cruïlles amb els Cadell i els Llupià, tot sovint en pugna tant amb els Banyuls com amb els Vilanova o els Tragó, famílies tradicionalment aliades, fa possible de delimitar -per damunt d'un seguit d'episodis aparentment inconnexos, i de les naturals excepcions- la trama essencial de les futures o finiseculars bandositats pirinenques de nyeros i cadells (vegeu quadre núm. 1, i mapa núm. 1).

9. J. Ma. MADURELL i MARIMON; "Las treguas del vizcondado de Castellbó (1538-1544)", *Pirineos*, 95 (Jaca, 1970), pp. 91-127.

Quadre núm. 1

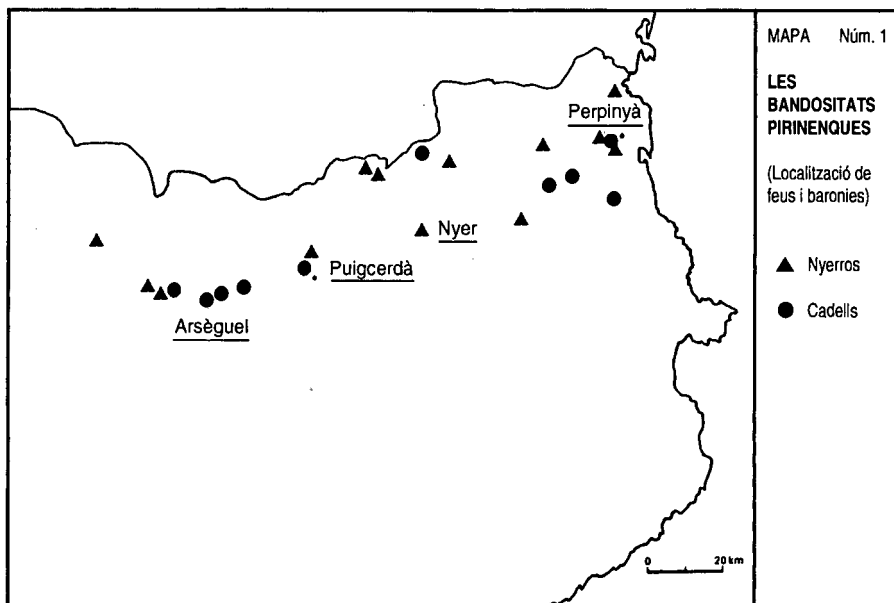
RIVALITATS SENYORIALS DELS COMPTATS DE ROSELLÓ I Cerdanya (SEGLE XVI)

1521 - 1523	ALEMANY	CRUÏLLES - BARUTELL
1539 - 1544	TRAGÓ - CASTELLARNAU	CADELL - LLORDAT
1552 - 1559	VILANOVA	LLUPIÀ - CRUÏLLES
1558 - 1561	GUILLA	CADELL
1559 - 1561	RIEMBAU	CADELL - ¿CRUÏLLES?
1571	GUILLA	CADELL
1580	BANYULS	LLUPIÀ
1581	GUILLA	CADELL
1581	BANYULS	CADELL - CRUÏLLES - SORRIBES (1)
1587 - 1589	BANYULS	CADELL (2)
1588	BANYULS	CADELL (3)
1590	BANYULS - VILANOVA - ALEMANY	CRUÏLLES - LLUPIÀ
1592	(?)	CADELL - QUERALT - SORRIBES
1593 - 1595	VILANOVA	CRUÏLLES
1601	TRAGÓ	CADELL

(1) Persecució de Tomàs de Banyuls i la seva quadrilla

(2) Revoltes de la Ribagorça

(3) Setge d'Arsèguel

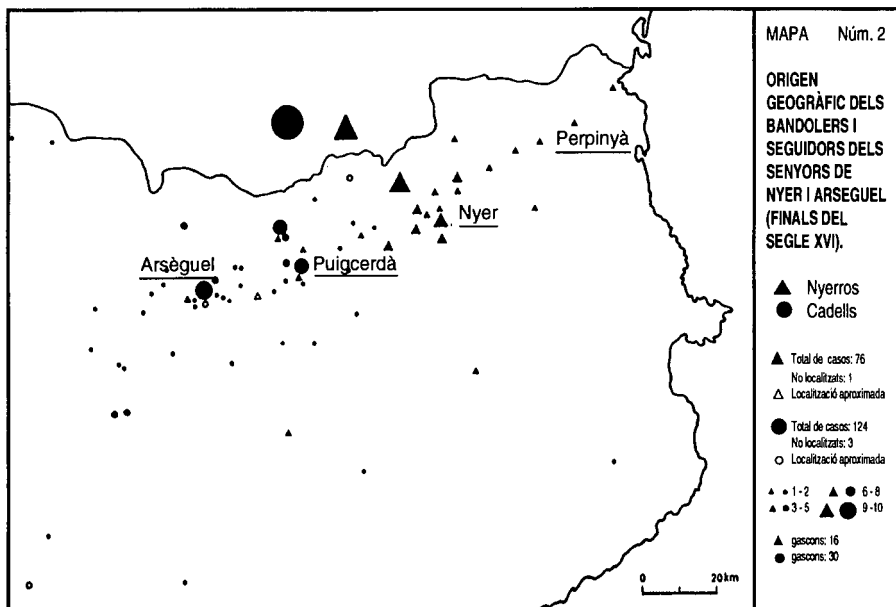
L'articulació i definició d'aquestes perdurables rivalitats resseguia tot sovint el perfil dels entroncaments familiars. Els Vilanova i els Tragó emparentaren a mitjan segle XVI, i el 1590, llavors de la pacificació del bàndol entre Tomàs de Banyuls i els Cruïlles de Mosset, els Canta i els Giginta, parents dels Vilanova, també signaren treves com a valedors del senyor de Nyer. Però els vincles familiars, cal remarcar-ho, no foren mai d'una consistència absoluta ¹⁰. De fet, moltes bandositats començaren arran de les disputes intestines d'un mateix llinatge, sovint per qüestions patrimonials o successòries; altres, contràriament, eren apaivagades mitjançant l'entroncament pactat dels llinatges enemics. Banyuls mateix, fem-ho notar, era fill d'una Llupià, la qual cosa no evità pas les obstinades bandositats entre totes dues nissagues ¹¹.

Obligacions familiars o lligams personals d'altra índole, com ara el vassallatge o el patronatge, podien dilatar socialment i geogràficament el perímetre original de les rivalitats. Tanmateix, res no feia preveure, a les darreries del segle XVI, que les bandositats dites de nyeros i cadells s'escampessin gaire més enllà dels seus caus pirinencs originals, i que poguessin arrelar, a més, prop d'una cinquantena d'anys en els indrets més diversos del Principat. Els senyors de Nyer i d'Arsèguel no eren pas la mena de grans senyors catalans, amb extensos i dispersos dominis, i una vasta xarxa jurisdiccional i clientelar susceptible d'arrossegar darrera seu tot un país. Els seus seguidors, si més no, es reclutaven segons unes línies geogràfiques ben precises i delimitades. Tomàs de Banyuls mobilitzava el gros dels seus efectius entre les poblacions de fargaires

10. Malgrat un cert nombre de coincidències formals, i tot i que alguns reputats capitostos catalans de bandositats hagin cultivat quelcom de ben semblant a l'"esperit de clan", nyeros i cadells mai no recalcaren, a la manera de les faccions escoceses coetànies, en veritables clans, ni tampoc no cristal·litzaren en xarxes familiars i clientelars estables i institucionalitzades (o quasi), com ara els *alberghi* genovesos o les *consorterie* toscanes medievals o del Cinc-cents; vegeu, a tall de contrast, J. HEERS, *El clan familiar en la Edad Media*, Barcelona, 1978, pp. 47-58 i 98-102, i la bibliografia específica allà citada; E. GRENDI, "Profilo storico degli Alberghi genovesi", a *La repubblica aristocratica dei genovesi*, Bolonya, 1987, pp. 49-102; i C. BITOSI, "Famiglie e fazioni a Genova, 1576-1657", a *Miscellanea Storica Ligure*, vol. XII, 2 (1980), pp. 59-135, entre altres referències possibles. Contrapunt escocès, K. M. BROWN, *Bloodfeud in Scotland, 1573-1625*, Edinburg, 1986.

11. Abundants referències sobre les bandositats dels Banyuls, Llupià i altres senyors dels comtats catalans a N. SALES, "El senyor de Nyer sense els nyeros", a *Senyors bandolers, miquelets i botiflers*, Barcelona, 1984, pp. 11-101.

i menerons de la vall de la Tet, a llocs com ara Oleta, Saorra, Soanyes o Nyer mateix, mentre que els Cadell trobaven seguici i ascendent a les ribes de l'Alt Segre, sobretot pels voltants de Puigcerdà i la Seu d'Urgell (vegeu mapa núm. 2). Ni per la seva estructura, ni per la natura de les disputes, nyerrons i cadells no diferien pas, a més, d'altres bandositats localitzades precedents, siguin els no menys cèlebres *agullanes* i *sarrieres* gironins de començaments del segle XVI, siguin els *ocellons* i *castellaulins* igualadins del segle XIV, que mai no sobrepassaren el seu àmbit nadiu ni interessaren tot el país ¹².

12. Faccions igualadines tant del segle XIV com del XVI, J. SEGURA, *Història d'Igualada*, Barcelona, 1907-08, vol. I, *passim*; "agullanes" i "sarrieres", M. de RIQUER, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, 1979, pp. 128 i ss

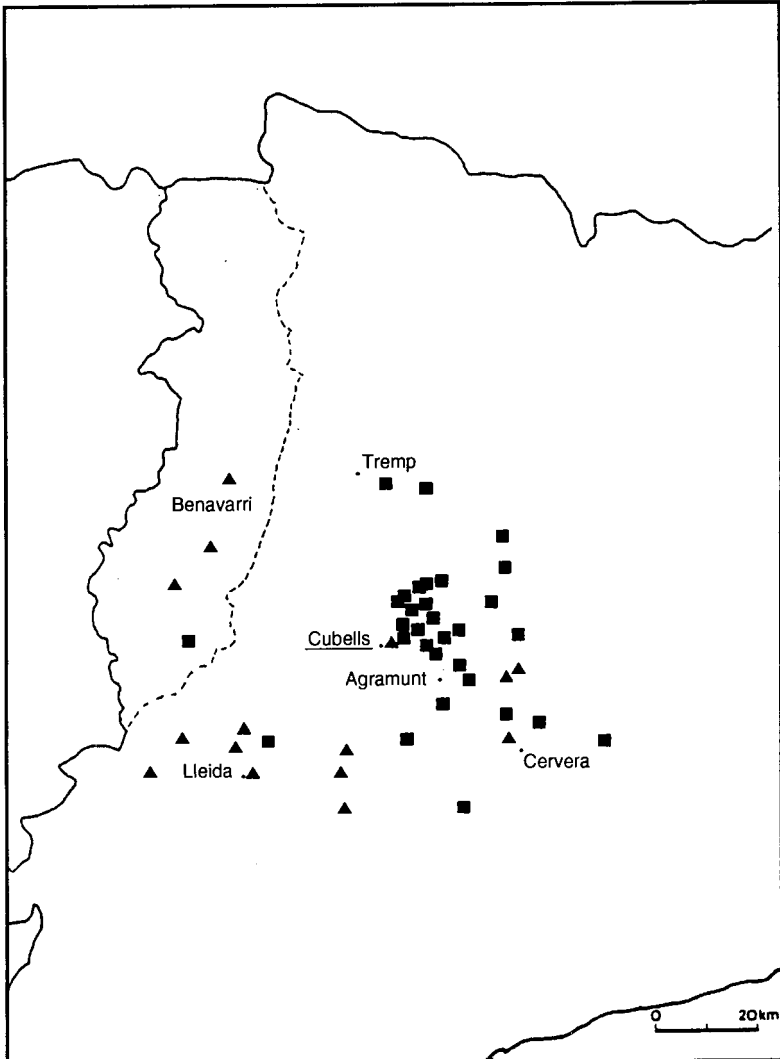
No és pas impossible, certament, que els malnoms de nyerros i cadells no s'hagin imposat arreu i espontàniament en virtut de certes propietats intrínseques, com ara la mateixa expressivitat dels motius, i la fàcil percepció d'un sentit d'oposició, prou visible altrament en els porquets i gossets que molts bandolers duïen brodats, segons les cròniques, a la xarpa dels pedrenyals. Tot sembla indicar, però, que determinats esdeveniments en facilitaren la propagació. Així, l'anomenada supralocal tant de nyerros com de cadells potser fou decisivament impulsada per la participació de bandolers de totes dues faccions a les revoltes del comtat de Ribagorça, a la segona meitat de la dècada del 1580. Les cròniques aragoneses del conflicte, si més no, rarament obliden de consignar l'actuació del Minyó de Montellà i altres capitostos de l'òrbita de Cadell, mal sigui, sovint, per tal de condemnar-ne els seus excessos. Al seu torn, els "*lacayos del señor d'Añier, que corrompido el vocablo llaman nyerros*", són descrits com a "*valentíssimos hombres*", que excel·liren en nombroses accions, i que haurien acabat per donar nom als seguidors dels comtes de Ribagorça ¹³.

La participació simultània de cavallers i bandolers de la ciutat de Lleida i de les contrades de Ponent en el conflicte ribagorçà no féu sinó amplificar el ressò de les bandositats de nyerros i cadells per terres de la Catalunya Occidental. D'ençà d'aleshores, si més no, la rivalitat particular i preexistent entre els germans Valls, senyors del Poal i Gimennells, i Francesc de Gilabert, senyor de Tudela i la Vansa, prengué insensiblement el nom "importat" de nyerros i cadells. N'és un primer indici el setge de la quadrilla del Batlle d'Alòs, un altre capitost patrocinat indistintament tant pels germans Valls com pels Cadell d'Arsèguel, al lloc de Cubells l'estiu del 1589. Entre els assetjants hi figuraven alguns cavallers de la parcialitat de Francesc de Gilabert, però també "*una quadrilla que públicament los nomenen*

13. Sobre els fets, i l'argumentació que se'n deriva en el paràgraf següent, X. TORRES i SANS, "Alteracions aragoneses i bandolerisme català. Nyerros i cadells a les terres de Ponent (1579-1599)", *Recerques*, 22 (Barcelona, 1989), pp. 137-154.

en Catalunya narros”, i que, igual que els homes del Batlle d’Alòs, havia intervingut també en el conflicte de la Ribagorça. Es pot dir que aleshores ja hi havia cadells a la ciutat de Lleida, on una anomenada “Iliga de cavallers”, encapçalada pels inevitables germans Valls, mantenia tractes amb els bandolers dels Cadell d’Arsèguel, i feia la guerra amb els Gilabert i altres senyors de la vegueria d’Agramunt, com ara els Alentorn de Seró o els Guimerà (vegeu quadre núm. 2, i mapa 3).

Quadre núm. 2	
NYERROS I CADELLS A LES BARONIES DE PONENT (1589 - 1599)	
NYERROS	CADELLS
ALENTORN, Onofre d' ; sr. de Seró	ALENTORN, Miquel; sr. de la Cardosa
ARGENSOLA, Onofre ; sr. de les Pallargues	CALCATERRA, Tomàs ; donzell de Raimat
CALDERS, Miquel ; sr. de Segur	CLARAMUNT, Baltasar ; sr. (?) de la Figuera
CASTELLÓ, Climent ; sr. de les Puelles	CLAVEROL, Martí ; donzell de Vilanova del Segrià
COPONS, t. ; sr. de la Manresana	CORTIT, Jeroni ; sr. de la Morana i Gra
ERILL, Felip d' ; sr. d'Erill	ESPONA, t. ; cavaller de Lleida
GILABERT, Francesc de ; sr. de Tudela i la Vansa	GOMAR, Jeroni ; cavaller de Lleida
GUIMERÀ, Bernat de ; sr. de Ciutadilla	JORDAN, Onofre ; sr. de la Fondarella
IVORRA, Guillem ; carlà de Corbins	MELGAR, Nicolau ; donzell de Torrefarrera i/o
ORTIZ DE CABRERA, Lluís ; sr. de Concabella	Algerri
PONS, Gispert de ; sr. de Ribelles	MONTSUAR, Joan ; sr. de Puigrós
SACOSTA, Miquel ; sr. d'Alentorn	SOLANELLES, Miquel ; donzell (?) de Raimat
VILLALBA, Francesc ; sr. de Montmagastre	VALLS (o DESVALLS), Jeroni i Lluís ; srs. del Poal
T.T. ; sr. de Vilves	i Gimennells
T.T. ; sr. de Rubió	

MAPA Núm. 3

NYERROS I CADELL A LES VEGUERIES DE PONENT (1589 - 1599): FEUS I BARONIES

- Nyerros
- ▲ Cadells

Però no es tractava pas de baronies únicament; viles i ciutats d'aquelles contrades es veieren arrossegades igualment a la disputa. La vila d'Agramunt, el 1590, romania trasbalsada per les "*moltes parsialitats de nyerros i cadells*"; rebutjà, a més, repetides escomeses de "*la quadrilla dels Nierros*" i altres adherents dels Alentorn de Seró; i es féu ajudar, més d'una vegada, per la quadrilla contrària "*dels cadells y Batlle d'Alòs*" ¹⁴. Passa el mateix a Tàrrega, que per aquelles dates restava també migpartida entre nyerros i cadells ¹⁵. L'actuació itinerant dels bandolers d'una i altra facció difonia la nomenclatura de nyerros i cadells en altres indrets de les terres de Lleida. A Binfaró, la tardor de 1591, un pagès fou assaltat per una colla "*que deien (que) eren nyarros*". A Juneda, a començaments del 1592, un bandoler anomenat el Minyó de Segarra, "*lladre y facinerós de la quadrilla vulgarment dita dels narros, tingué qüestió y pendència sobre joch... ab un que es diu Riberes, de la mateixa quadrilla...*".

Al vescomtat de Castellbò, secular zona d'influència dels Cadell d'Arsèguel, les primeres referències documentades de nyerros i cadells datarien també de començaments dels anys noranta. Joan Cadell, amb seguici de dos-cents bandolers, hi feia cau aleshores. A començaments del 1592, però, els bandolers nyerros de Bernat de Guimerà, senyor de Ciutadilla, hi feren també acte de presència. El resultat, segons els cònsols de Castellbò, fou dessolador: "*per allí on passen ho deixen tant net com lo foc, los Nierros van per la conca y terra baixa, y los Cadells per estos monts Pirineus*". Els cònsols de Vilamitjana s'exclamaven en termes similars: "*estam vuy tant opremits dels nerros...*". Cap a finals d'any, un cinquantaner de la Unió del vescomtat capturava "*dos lladres de la companyia dels nyerros*". Uns mesos després, en fi, hom capturava un "famós lladre nomenat Rabadanet, de la companyia dels nyerros". Cadell i els seus

14.X. TORRES i SANS, "Disputes d'aigües i lluita de bàndols a la Ribera de Sió (1590-1599)", comunicació presentada al *II Col·loqui d'Història Agrària*, Barcelona-Olot-Girona, desembre 1986 (actes en preparació)

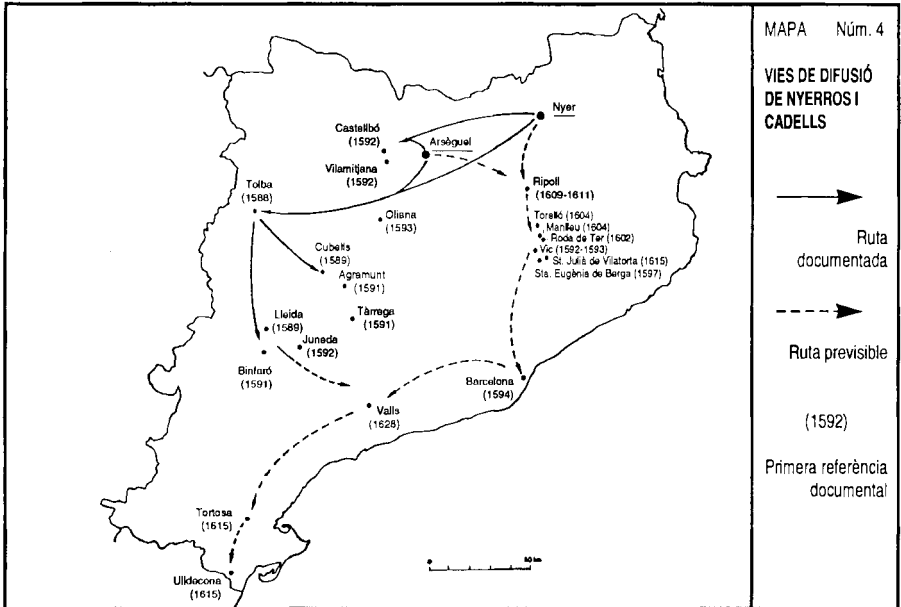
15. Vegeu-ne una significativa anècdota a SALRACH i DURAN, *Història*, op. cit., vol. II, p. 1091.

bandolers, mentrestant, havien estat foragitats pel governador del vescomtat: un Tragó.

2. Nyerros i cadells a Vic.

Els testimonis adduïts permeten de resseguir el radi geogràfic inicial de les bandositats pirinenques de nyerros i cadells a les darreries del segle XVI (vegeu mapa núm. 4). No sembla haver-hi, tanmateix, una sola ruta o via de difusió. Així, sense connexió aparent amb els fets de la Ribagorça o amb l'evolució de les parcialitats ponentines, els bàndols de nyerros i cadells arrelaren gairebé simultàniament a la ciutat i la plana de Vic. La rivalitat, aquí, va polaritzar-se entre els Vilademany-Cruïlles, senyors de Taradell, Rupit i Santa Coloma de Farners, i els Vila Savassona, capitostos nyerros, i els Paratge, donzells de la casa Bellfort de Manlleu, i els Domènec, senyors del mas Barri de Tona, per bé que en els primers anys del segle XVII el lideratge dels cadells vigatans seria ostentat pel bisbe Francesc Robuster (raó per la qual els cadells de la ciutat i de les rodalies foren també anomenats "robusters"). En el procés eclesiàstic incoat contra el bisbe Robuster pels volts del 1602 es pot llegir: "*de deu anys a esta part poch més o manco dita ciutat de Vich està dividida en les parcialitats y factions... de Gnerros y Cadells*"¹⁶. Però no era únicament la ciutat i els seus bisbes o senyors; també la ruralia dels voltants s'infestà ben aviat de nyerros i cadells. A Santa Eugènia de Berga aquesta mena de divisions datarien, si més no, del 1597; enfrontaren, sobretot, dues famílies de pagesos i paraires relativament benestants de la localitat, els Font, i en Joan Llagostera; "*que ell és cadell y jo nyerro —diu Gasparó Font— y així no ens deiem res*". Uns anys després l'antagonisme afectava un bon nombre de famílies de Roda, Manlleu i Torelló. A Tona es retardà una mica més, segons sembla: "*Les dissencions comunes a tot est Principat vulgarment ditas de Nyerros y de Cadells* -escriu el rector del lloc-

16. J. Ma. MADURELL i MARIMON, "El obispo de Vich, Francisco Robuster y las bandosidades de Nyerros y Cadells", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 24 (Barcelona, 1951), pp. 145-196.

cundiren bastantment alguns anys aprés (del 1609)... y hi continuaren per molts anys, fomentades de la mateixa sanch, que es derramà ab no pocas morts violentes, de persones de les famílies més visibles de (Tona)”.

Algunes d'aquestes bandositats rurals de nyerros i cadells no devien d'ésser sinó rivalitats locals tradicionals que s'empeltaren insensiblement del vocabulari de les faccions urbanes vigatanes. No sabem ben bé quina pot haver estat la via de penetració de nyerros i cadells a la ciutat de Vic en els darrers anys del segle XVI. Tanmateix, determinades connexions familiars han pogut facilitar-ne l'arrelament. Els Vilademany-Cruïlles, per exemple, eren descendents dels Oms, senyors de Corbera del Rosselló, i acabaren emparentats amb els vescomtes conflentins de Jòc (a començaments del segle XVI havien entroncat, a més, amb els Alentorn de Seró, futurs capitosts nyerros de les contrades de Ponent). Els Orís, una altra família

implicada en les bandositats vigatanes, tenien parentiu amb els senyors de Nyer. Pel que fa al bisbe Robuster, potser no és del tot irrellevant el fet que abans d'ocupar la seu vigatana, l'any 1598, hagi estat prelat de la diòcesi rossellonesa d'Elna durant prop de deu anys, tot i que la seva filiació cadella por haver estat al capdavall un fet perfectament accidental i vigatà. Així, un dels testimonis del procés incoat contra Robuster assegurava que el bisbe “*se es adherit y aficionat a dita parcialitat y factió dels Cadells (simplement) perquè de aquella manera pugue millor haver la rahó dels canonges -que eren majoritàriament nyerros- y no per altre respecte*”.

A la ciutat de Vic, tal com succeí en altres indrets del Principat, les bandositats de nyerros i cadells tendiren a recobrir, merament, conflictes i rivalitats preexistents de natura diversa. La historiografia local i tradicional sol imputar al bisbe Robuster, i a les seves desavinences amb el capítol vigatà, l'origen de les cruentes disputes urbanes de nyerros i cadells dels primers anys del segle XVII. En realitat, però, les qüestions entre la mitra i el capítol de Vic tenien aleshores -igual com en altres seus catalanes de l'època- una dilatada prehistòria, feta de periòdiques i reculades confrontacions al voltant del repartiment de les rendes eclesiàstiques, la provisió de vacants i beneficis, i els límits de la jurisdicció o autoritat episcopal, reforçada de Trento ençà. Els beneficiats de la seu vigatana maldaven de feia temps, a més, per tal d'obtenir una representació corporativa en els sínodes diocesans. Robuster encoratjà aquesta pretensió per tal de neutralitzar, simplement, les exigències capitulars ¹⁷. En la mesura, però, que alguns canonges i beneficiats romanien lligats a famílies influents tant de la ciutat com de les rodalies, les dissensions eclesiàstiques passaren insensiblement de la seu a la ciutat i a les baronies circumdants. Un d'aquests barons dels voltants, Antoni Vila Savassona, el capitost nyerro, reconegué haver enviat “*fadrins seus*

17. Una sinopsi dels fets i dels conflictes, LL. B. NADAL, *Episcopologio de Vich*, Vic, 1904, vol. III, pp. 161-256.

moltes voltes” a la seu per tal de “*guardar dits canonges, y que no hi hagués escàndols contra ells ni els afrontassen* (els beneficiats i) *los criats y familiars de dit senyor bisbe*”.

Robuster, tanmateix, no fundà pas els bàndols vigatans de nyerros i cadells. Aquests existien, sense nom, força abans de l’arribada d’aquest prelat. Així, l’any 1592, quan dos fadrins, l’un blanquer de la ciutat, l’altre un pagès de Tagamanent, rivalitzaren per casar amb l’anomenada pubilla Fullona, els consellers vigatans preveieren, atinadament, el ressorgiment de “*velles malícies*” urbanes; “*e com totes les dites parts tenian en esta ciutat amichs potents... trobant-se les parts ab llurs amichs lo després dinar en la plassa del Mercadal vingueren a renyir y investir-se*”. Valedors del blanquer vigatà eren els cavallers Prat i els mercaders Francesc Ferran i Alfonso Benítez, tots plegats persones vinculades, ara i més endavant, amb Carles de Vilademany, el futur cap dels nyerros. Secundaren l’altre pretendent els Paratge de Bellfort i alguns ciutadans, com ara els Franch, de futura filiació cadella¹⁸. Mesos després d’aquests incidents el conflicte encara cuejava, sobretot perquè el veguer de Vic tingué una intervenció no gens imparcial: “*esta nit passada y vuy després de missa —escrivien els consellers— se són volguts passeiar la una parcialitat y l’altre en lo Mercadal, molts de quiscuna part ab llurs pedrenyals, que és estat misericòrdia del Senyor que no se haia seguit algun escàndol*”.

A la vigília de l’arribada de Robuster el panorama de la ciutat no sembla haver millorat gaire. Oficials reials hi feien signar, l’any 1597, “*una treva tan general que en aquella comprèn quasi totes les cases de la present ciutat patrimoniades de cavallers, ciutadans, mercaders, notaris y menestrals y quasi totes les cases de bons pagesos (del terme)*”. Robuster, doncs, no portà la discòrdia a la ciutat. Si per cas, ajudà a capgirar-ne la correlació de forces existent, perquè, tal com

18.X. TORRES i SANS, "Les bandositats de nyerros i cadells a la Plana de Vic (1590-1640)", *El 9 Nou*, núm. 314, 23-XI-1982, pp.12-13.

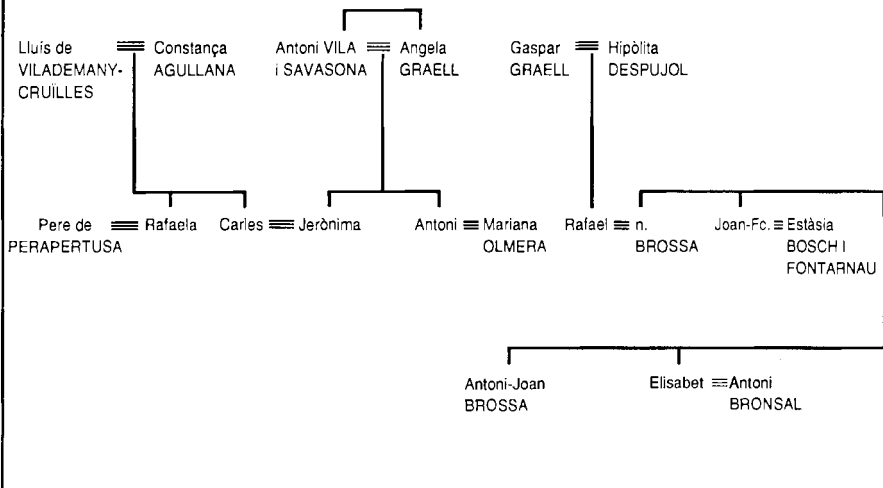
confessava un seguidor nyerro uns anys després, “*vuy és molt major la (facció) dels Cadells, perquè la Iglésia si és posada, so és dit Rm. Sr. Bisbe, en tant que tots los monestirs y capellans, estudiants y altra gent... tots, o per amor o per temor, se són fets y adherits a dita parcialitat dels Cadells*”. Era l'època, efectivament, que el bisbe Robuster era anomenat públicament el Cadell Gros, “*y quant dit Rm. Bisbe ve a Vich se diu públicament per la ciutat (que) los cadells xichs se alegren perquè ja ve lo Cadell Gros*”. Era l'època, en fi, que Robuster sustentava (igual com ho feien els seus adversaris) nodrides colles de bandolers al palau episcopal.

Rivalitats i bandositats, aquí com arreu, s'estructuraven, sobretot, en funció de les xarxes i aliances familiars. Igual que en altres casos hi ha, per descomptat, excepcions, com ara el cas dels Bosch i Fontarnau, una família de ciutadans honrats que restava emparentada amb qualificats representants locals de totes dues faccions. Els Vila Savassona i els Malla havien entroncat a començaments del segle XVI, però tant abans com després d'aquest període d'harmonia romangueren bàsicament enemics irreductibles. Per bé que una anàlisi genealògica retrospectiva sobre les famílies vigatanes de nyerros i cadells revelaria, ben segur, exemples i contradiccions semblants, la correlació entre el parentiu i la filiació de bàndol és, en aquest cas, massa positiva com per a ser negligida. La correspondència és prou diàfana, si més no, entre els mateixos caps de facció. Així, si els Vilademany i els Vila Savassona restaven emparentats, passa exactament el mateix en el cas dels Paratge i Domènec, capitosts del bàndol contrari. Parentius col·laterals o successives aliances familiars podien incrementar espontàniament els efectius de les faccions. Si els Graell i els Brossa, famílies de ciutadans honrats mútuament entroncades, podien dir-se parents tant dels Vila Savassona com dels Vilademany-Cruïlles, els Franch o els Beuló, famílies vigatanes de rang idèntic, tenien lligams directes o secundaris, al seu torn, amb els Paratge i la seva parentela (vegeu quadres núms. 3 i 4).

Certament, no sempre és possible endevinar el gènere de vinculacions entre capitosts i seguidors. És segur, tanmateix, que les

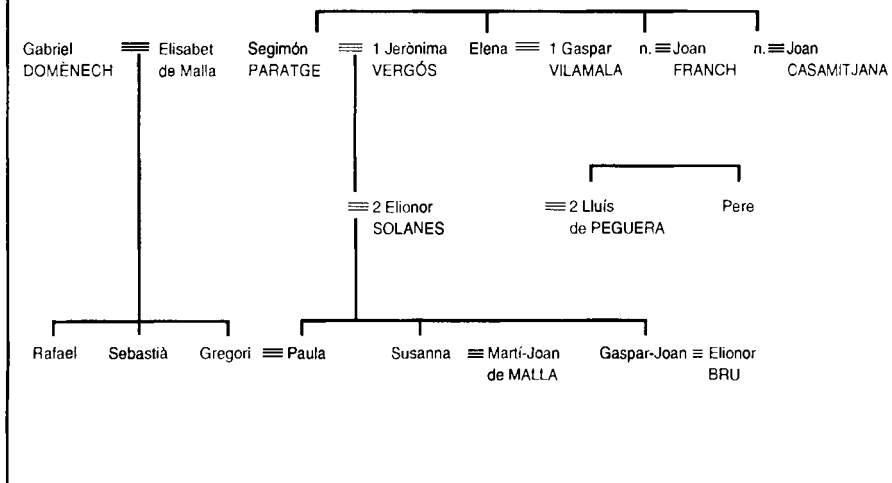
Quadre núm. 3

ORGANIGRAMA FAMILIAR DEL BÀNDOL NYERRO A LA CIUTAT DE VIC (quadre simplificat)

Quadre núm. 4

ORGANIGRAMA FAMILIAR DEL BÀNDOL CADELL A LA CIUTAT DE VIC (quadre simplificat)

relacions de patronatge -si no de vassallatge- eren tant o més operatives que no pas els lligams familiars. Una ullada als protocols notariais de la ciutat o als arxius de les cúries baronals de la rodalia pot revelar-nos la manera com alguns prominents ciutadans pogueren romandre regularment involucrats en les faccions aristocràtiques urbanes i en els conflictius afers eclesiàstics de la seu de Vic. Així, el mercader Francesc Ferran, un dels protagonistes de l'accidentat casament de la pubilla Fullona l'any 1592, era ja aleshores procurador baronal de Carles de Vilademany al terme de Taradell; Jaume Onofre Calvet, al seu torn, era notari de la cúria taradellenca dels Vilademany, i escrivà del capítol de Vic; Jaume Clota era el metge dels canonges de la seu; Joan Vinyes, notari i escrivà del consell de la ciutat, era un altre satèl.lit dels Vilademany; el paraire Joan Pere Angelet, seguidor nyerros, igual com tots els anteriors, era procurador senyorial dels Vila Savassona.

Senyors, canonges, bisbes o ciutadans prominents no eren pas, però, els únics implicats en el conflicte. La brega vigatana de nyerros i cadells, particularment virulenta durant el quinquenni 1600 - 1605, arreplegà seguidors de condició ben diversa, tal com es pot comprovar en la relació adjunta, confegida bàsicament (i laboriosament) a partir dels registres judicials de la vegueria de Vic (vegeu quadre núm. 5). Tot i que el desequilibri de les dades aplegades (els adherents nyerros són força més nombrosos, sigui per obra de l'atzar documental, sigui perquè, en realitat, sempre foren majoria) dificulta una perfecta comparació de l'estratificació social interna de cadascuna de les faccions, hom s'adona fàcilment que cap estament o grup d'ofici de la ciutat no s'arreglerà uniformement en cap bàndol determinat. Contràriament, les diferents categories urbanes o ocupacionals es repartiren, de vegades prou equitativament, entre totes dues parcialitats. Així, si els Brossa, Graell o Fontanelles secundaren els nyerros, els Franch, Beuló, i potser els Bosch i Fontarnau, tots plegats ciutadans honrats igual com els anteriors, prengueren partit pels cadells. No tenim documentat cap notari cadell, una professió ben representada en els rengles contraris, però cal fer

Quadre núm. 5

NYERROS I CADELLS A LA CIUTAT DE VIC: capitostod i seguidors (1596-1616)

CONDICIÓ SOCIAL	NYERROS	CADELLS
Eclesiàstics	10	5
Nobles i cavallers	11	11*
Ciudadans honrats	5	2
Notaris	9	-
Apotecaris, cirurgians	3	1
Mercaders, botiguers de teles	8(12)	-(1)**
Paraires	14	4
Teixidors	1	1
Sastres, calceters	3	3
Guanters	1	-
Abaixadors	1	-
Cinters, passamaners, mercers	2	1
Sabaters	1	1
Assaonadors, blanquers	5	-
Fusters, boters	3	-
Argenters	2	-
Candellers	2	-
Pedrinyalers	1	-
Forners	1	-
Hostalers, taverners	2	-
Pagesos	2	2
Bracers	3	-
Desconeguda	6	2
TOTAL	96	33
CONDICIÓ ADJUNTA		
Veguers	-	3
Oficials reials (en general)	9	4
Insaculats al consell municipal	25	5
Familiars del Sant Ofici	3	-
* Inclou els veguers cadells		
** Les xifres entre parèntesi inclouen els individus comptabilitzats a l'epígraf de "ciudadans honrats".		

notar que els Beuló mateix exerciren aquesta funció durant generacions, i que emparentaren, tal com era previsible, amb altres dinasties notariales de la ciutat. Paraires i negociants, per bé que en proporció diversa, figuraran igualment en tots dos bàndols. El món menestral de la ciutat —l'anomenada mà menor, que no es pot confondre amb el poble menut— tampoc no reaccionà pas unànimement. Hi ha més seguidors nyerros que no pas cadells (si la diferència no és imputable, en realitat, a les insuficiències de les fonts), però trobem sastres, teixidors, passamaners o sabaters tant entre els uns com entre els altres. Bandositat eminentment urbana, no pot sobtar-nos el baix percentatge de pagesos i jornalers implicats en el conflicte.

En definitiva, cap contrast social o professional no separa, a Vic, nyerros i cadells. És dubtós, a més, que les parcialitats de nyerros i cadells d'altres latituds hagin estat mai gaire diferents. Tant a Vic com a les terres de Ponent o els comtats catalans, nyerros i cadells no passaren de ser, en suma, un forma d'organitzar els antagonismes feudals i altres rivalitats menors o subsidiàries. Quan aquestes denominacions arribaren a la Catalunya meridional, en els primers anys del segle XVII, tampoc no assoliren una dimensió o significat massa diferent. Al Camp de Tarragona desbancaren, simplement, els motius locals de *morells* i *voltors*, una bandositat originària de la vila d'Alcover, i que s'escampà tot seguit cap a Valls i Reus. Per bé que no coneixem detalladament la composició social d'aquestes faccions, entre els seguidors de Pere Voltor, cavaller domiciliat a Valls, hom hi troba igualment un bon nombre de paraires, teixidors, sabaters i hostalers tant de Valls mateix com d'Alcover; i cal pensar que la composició de la parcialitat contrària, encapçalada pels Morell, una influent família alcoverenca de mercaders (igual com els Voltors residents a la mateixa localitat), tampoc no seria pas gaire diferent ¹⁹.

19.J. CAVALLÉ, "Reflexions sobre el bandolerisme alcoverenc de principis del XVII", *Bulletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*, 25 (Alcover, 1984), pp. 11-20; composició social dels "voltors", Arxiu de la Corona d'Aragó, Reial Cancelleria, reg. 4863, ff. 263 i 282; idem., reg. 5273, f. 1.

A Tortosa, en fi, les bandositats de nyerros i cadells de començaments del segle XVII eren atiades encara per les mateixes famílies de senyors i de notables locals, assenyaladament els Oliver de Boteller, que havien protagonitzat ja les hostilitats d'un segle abans, i que presumiblement arrossegaven darrera seu, ara i abans, un gruix divers de població plebeia o camperola ²⁰.

Certament, moltes bandositats locals de nyerros i cadells semblen corroborar plenament les tesis d'alguns autors sobre el pes dominant i determinant de les solidaritats verticals o clientelars a les societats europees de l'Antic Règim ²¹. Tanmateix, aquesta fóra una deducció precipitada. Es pot afirmar, contràriament, que fins i tot en els períodes més àlgids de la brega de bàndols nyerros i cadells no aconseguiren arrossegar ni enquadrar tothom. A la ciutat de Vic, almenys, el raval i la seva gent —el veritable poble menut— restaren significativament al marge de la contesa de bàndols d'aquells anys. Es feren sentir, tanmateix, tot just pacificades les bandositats, l'any 1606, quan el mostassà local volgué multar un grup de menestrals del raval que havien adquirit pel seu compte, i contravenint les ordinacions de la ciutat en matèria de carns, un xai "*per provisió* —segons declararen— *de llurs cases*". Cap dels infractors era home de parcialitat o implicat en les recents lluites urbanes. L'incident revoltà immediatament la població del raval, que marxà, avalotadament, cap a la casa de la ciutat, i apostrofà els consellers (alguns, certament involucrats en les bandositats precedents) de no "*mirar per lo bé dels pobres o de la ciutat ni per la flecha, que del blat que han fet venir de*

20. Dades disperses sobre les bandositats tortosines, pendents encara d'un estudi monogràfic i acurat, a REGLÀ, El bandolerisme, op. cit., pp. 44 i 49; també SOLER i TEROL, Perot, op. cit., pp. 411 i ss. L'interclassisme de les faccions no era pas un tret distintiu de les bandositats de nyerros i cadells; güelfs i gibelins arrossegaven i enquadraven "*grans, mitjans i petits*". J. K. HYDE, "Contemporary views of faction and civil strife in Thirteenth and Fourteenth Century Italy", a L. MARTINES (ed.), *Violence and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*, Berkeley-Londres, 1972, pp. 273-307; RAVEGGI et al., *Ghibellini*, op. cit., p. 76; N. MAQUIAVELO, *Historia de Florencia*, a cura de F. Fernández Murga, Madrid, 1979, p. 87.

21. Assenyaladament, R. MOUSNIER, "Les fidélités et les clientèles en France aux XVIe., XVIIe. et XVIIIe. siècles", *Historie Sociale - Social History*, vol. XV, núm. 29 (1982), pp. 35-46; i del mateix autor, *Furores campesinos. Los campesinos en las revueltas del siglo XVII (Francia, Rusia, China)*, Madrid, 1976; també, Y. DURAND (ed.), *Hommage à R. Mousnier. Clientèles et fidélités en Europe à l'époque moderne*, Paris, 1981, sobretot la introducció de l'editor.

França, ja se n'han menjadas dos-centas quarteras". Seguí un "moti de plebeos" —en paraules dels propis consellers—, que amenaçaren amb calar foc a la casa de la ciutat i cremar-hi "los de dintre". L'agitació subsistí uns quants dies, fins que el mostassà desistí del seu propòsit i les autoritats, al seu torn, renunciaren a cap mena d'actuació contra els revoltats ²².

Sota el nom de nyerros i cadells, a més, podien escolar-se, arribat el cas, autèntics antagonismes socials. Així succeí almenys a Ripoll l'any 1610, quan el secular conflicte entre la vila i el monestir al voltant de la creació d'un consell municipal independent de l'autoritat abacial prengué el nom i la forma d'una bandositat entre nyerros i cadells; potser simplement perquè l'abat d'aleshores, Francesc de Pons, era un reputat capitost nyerro, que es féu ajudar, a més, pels bandolers de la facció vigatana dels Vilademany i els Vila Savassona. No és estrany, doncs, que els vilatans s'hagin fet secundar, al seu torn, pels efectius de la quadrilla contrària dels germans Trucafort ²³. Episodis semblants han estat adduïts, de vegades, per tal de provar que els cadells foren un bàndol antifeudal o popular. Però aquesta fóra una connotació merament accidental i puntual, que hom no pot extrapolar ni fins i tot en un àmbit geogràfic reduït. Els cadells de Vic, als ulls del raval de la ciutat, no haurien estat pas un bàndol menys feudal o més popular que no pas els nyerros. Diguem, doncs, que tots dos bàndols pogueren pendre, segons els casos, una coloració diferent i no necessàriament inalterable en el decurs del temps. A la Catalunya del segle XVII nyerros i cadells esdevingueren, en realitat, les identitats convencionals d'un seguit de conflictes particulars de natura a voltes ben diversa. Igual, si fa no fa, que altres bandositats coetànies o reculades d'altres latituds, siguin els güelfs i gibelins de les ciutats italianes medievals, siguin els *canamunts* i *canavalls* de la Mallorca

22. Les faccions catalanes, un cop més, no són pas l'excepció. Aquí, com arreu, els testimonis documentals coetanis tendeixen a sobrevalorar la capacitat d'enquadrament social de les faccions aristocràtiques o oligàrquiques. Aquesta és la conclusió, si més no, d'alguns estudiosos de les faccions italianes medievals: "i cronisti contemporanei, nell'afermare che tutto il mondo cittadino ne fu implicato, peccarono probabilmente di egocentrismo: tutto il "loro" mondo cittadino si divise, cioè tutto il mondo degli aristocratici, dei ricchi mercanti...", RAVEGGIO et. al., *Ghibellini*, op. cit., p. 306.

23. PARASSOLS, "Nyerros y Cadells", op. cit.

3. Les bandositats institucionals.

Nyerros i cadells, com qualsevol altra facció, no tingueren mai, efectivament, cap ideologia distintiva o característica, ni fins i tot quan actuaren o s'infiltraren al si de les institucions del Principat. Que la Reial Audiència de començaments del segle XVII romania migpartida entre nyerros i cadells és una convicció expressada de fa temps per alguns estudiosos del tema, i corroborada, certament, per un bon gruix de testimonis coetanis. *"Tots són narros y cadells"*, s'exclamava l'advocat i cronista barceloní Jeroni Pujades, un bon coneixedor de les interioritats de la magistratura catalana de l'època²⁵. Els primers indicis documentals d'una divisió semblant arrencarien de l'any 1594, llavors que un memorial de la Diputació catalana assabentava als regents del Consell d'Aragó que el jutge Francesc Puig, *"per tenir temor de moltes persones a les quals té ofeses molt fora de propòsit y sens fonament algun, se es fet parcial, y declaradament en moltes conversacions ha publicat ser de la parcialitat que diuen de Cadell (...) y en notable dany de la generalitat y benefici públic de Catalunya ha introduït en la ciutat de Barcelona que les mateixes diferències que es tenen en campanya sien entre los mateixos habitants de Barcelona, cosa que si no de poch anys ensà se ere vista"*. Ulteriorment, les bandositats judicials de nyerros i cadells pogueren ésser decisivament atïades per la presència, i fins hegemonia i tot, cap a les darreries de la centúria, d'un cert nombre de magistrats de procedència cerdana, alguns dels quals, com ara Antoni Oliba, natural de la "cadella" vall de Querol,

24. A. LE SENNE, *Canamunt i Canavall. Els conflictes socials a Mallorca en el segle XVII*, Palma, 1981. Sobre la inconsistència política de les faccions i filiacions a les ciutats italianes medievals, que encarnen igualment una gamma prou variada i eminentment local d'antagonismes, WALEY, *Las ciudades-república*, op. cit. pp. 207-208; RAVEGGI et al., *Ghibellini*, op. cit., p. 28 ; HYDE, "Contemporary views", op. cit., p. 298 (un mateix individu podia, simultàniament, ésser gibelf en un lloc i güelf en un altre); M. BERENGO, *Nobili e mercanti nella Lucca del Cinquecento*, Torí, 1965, p. 344.

25. Sobre aquests i altres testimonis ulteriors, X. TORRES i SANS, "Les bandositats de nyerros i cadells a la Reial Audiència de Catalunya (1590-1630): "policía o alto gobierno"?", *Pedralbes*, núm. 5 (Barcelona, 1985), pp. 147-171.

semblen haver estat involucrats en les activitats de Joan Cadell, el senyor d'Arsèguel.

Per bé que la magistratura catalana romangué reiteradament implicada en seriosos conflictes polítics i institucionals, nyerros i cadells no esdevingueren mai, a l'Audiència, l'eix perceptible d'opcions i actituds polítiques contraposades. Així, quan el virrei duc de Feria volgué actuar contra aquells diputats que obstaculitzaven la publicació de les constitucions de les corts de l'any 1599, el parer dels jutges de l'Audiència va dividir-se, tal com solia ocórrer en casos semblants, i misser Antoni Oliba arribà a encarar-se amb el seu col·lega Josep Mur, partidari d'actuar enèrgicament contra els diputats, amb aquestes paraules. "*Excel·lentíssim senyor, tots los meus han sempre portades les armes al coll y jo, per fugir de assò, me posí a estudiar, y si vostra excel·lència fa assò, tinc por que no les hayam de pendrer; al ho menos jo me n'aniré a les montanyes entre los meus a la vall de Carol*"²⁶. Reacció contundent, i que podria fer-nos pensar, de passada, que els seguidors cadells eren els més fermes defensors de la legalitat catalana, però, pel que sabem, el jutge Mur era també un magistrat de coneguda filiació cadella. Altrament, aquesta mena de litigis no foren mai la causa de la introducció de les bandositats de nyerros i cadells a l'Audiència, ni la seva raó d'ésser posteriorment. Contràriament, els adherents d'una i altra parcialitat pugnaven, des de l'Audiència i altres instàncies connexes i decisives com ara el Consell d'Aragó, per tal d'assolir, i idealment acaparar, la provisió, sempre debatuda, de càrrecs i prebendes d'origen reial. Igual que en altres contextos, les bandositats de la magistratura catalana esdevingueren, abans de tot, una forma d'organitzar i vehicular fins a la cort règia la competència i els antagonismes de llinatges locals socialment ascendents o consolidats, així com una manera de fruir, arribat el cas, d'avantatges judicials no gens negligibles, tant en matèria civil com criminal: "*Para la contención de don Carlos Alemany —un senyor*

26. J. PUJADES, *Dietari*, a cura de J. Ma. Casas Homs, Barcelona, 1975-1976, vol. I, p. 157.

bandoler cadell inculpat de diverses morts violentes i de falsificació de moneda— *conviene tener* —escrivia un magistrat— *jueces desapasionados... por ser muy amigo el canceller de los adherentes a este cavallero*". Pujades mateix ja feia una neta distinció entre els afers locals de justícia, on la filiació dels magistrats era sovint determinant, i els conflictes de naturalesa política o institucional, on en lloc de contraposar nyerros i cadells, no parla sinó de bons i mals catalans únicament, i de jutges que, inclinats o no cap a una o altra facció, "*lladrarien*" o no "*en favor de la pàtria*"²⁷.

És veritat que coneixem força imperfectament encara el paper de les bandositats de nyerros i cadells tant a la Diputació com a les Corts catalanes (i la manca de constància escrita dels debats interns dels braços fa prou problemàtica cap recerca consistent d'aquesta mena)²⁸. No és pas menys exacte, a més, que alguns caracteritzats capitostos nyerros, com ara l'abat de Ripoll Francesc de Pons, els Alentorn de Seró o els Guimerà de Ciutadilla, assoliren un notori protagonisme polític tant abans com després de la realització de les Corts del 1599. Tots plegats aparellaven, en vigília de Corts, una ambaixada al monarca, l'objectiu de la qual era, segons sembla, foragitar el virrei duc de Feria abans de l'obertura de les sessions. Clausurades les Cortes, aquests mateixos diputats encapçalaren l'oposició dels braços a la publicació i sanció de determinades constitucions discutides ja a les sessions parlamentàries. El conflicte subsegüent mobilitzà, i dividí, un bon nombre de components dels braços, però no tenim pas constància, més aviat el contrari, que tots els seguidors d'aquests diputats nyerros recalitrants hagin estat, efectivament, adherents d'aquesta parcialitat. Els Cornet, vinculats als Alentorn de Seró, devien ser-ho; Joan Descamps, sagristà d'Elna, sembla que ho havia estat, de nyerro, per bé que després es passà als cadells; i Llorenç

27. *Ibid.*, p. 174.

28. Sobre l'existència i actuació de les faccions parlamentàries no podem pas dubtar-ne. A les corts del 1626, "*los más nobles se las tiraban y no atendían, conservando con mayor tesón el bando de los narros y cadells; (y) los eclesiásticos, de la misma manera*", M. de NOVOA, *Historia de Felipe IV*, "CODOIN", t. 69, p. 34.

Junyent, sagristà de Tortosa, sembla haver estat tothora més aviat cadell. Res no sabem, a més, dels Bellafilla, Romeu, Riembau, i Aguilar, o fins i tot de misser Morell i l'apotecari Roig, tots plegats membres del Consell de Cent barceloní, i de "los más señalados" en el conflicte, segons els virrei, per part del braç reial. Res no sabem tampoc sobre la filiació de bàndol, si és que mai en tingueren cap de ben precisa, dels eclesiàstics Ramon Vila, Miquel Busquets i Pere Pau Cassador, ni dels militars Jeroni Bosch i Francesc Cosme Fivaller, igualment remarcats tots plegats en els esdeveniments. I és que en casos semblants, per bé que l'antagonisme de nyerros i cadells pogués contribuir a perfilar un cert nombre d'adhesions, devien de prevaldre segurament altres consideracions, i fins i tot reagrupaments interestamentals de natura i composició prou diferent. La manca d'institucionalització dels bàndols de nyerros i cadells devia de fer encara més improbable el seu desdoblament en autèntiques i consistents faccions parlamentàries ²⁹.

Altrament, si nyerros i cadells haguessin encarnat regularment l'eventual antagonisme entre patriotes i "espanyolistes" o "centralistes" de l'època —per dir-ho amb els termes de la historiografia catalana vuitcentista—, hom podria esperar-ne indicis nets i sistemàtics llavors de la revolta catalana del 1640. Tanmateix, entre els dirigents de la rebel·lió institucional sembla haver-hi hagut, en proporcions similars, tant nyerros com cadells: si els Fontanella, Margarit, i potser Claris mateix, eren cadells, els Vilanova i els Guimerà haurien estat nyerros. Inversament, entre els exiliats filipistes hom hi troba individus o famílies de tots dos bàndols ³⁰. A escala local, a més, els antagonismes populars de nyerros i cadells han seguir un rumb contradictori: unes vegades s'han apaivagat i gairebé

29. Institucionalització dels bàndols bascos i de la Corona de Castella, A. DOMÍNGUEZ ORTIZ, *La sociedad española en el siglo XVII*, Madrid, 1963, vol. I, pp. 259-260 i 372; M. BASAS FERNÁNDEZ, "La institucionalización de los bandos en la sociedad bilbaína y vizcaína al comienzo de la Edad Moderna", a *La sociedad vasca rural y urbana en el marco de la crisis de los siglos XIV y XV. II Symposium sobre Historia del Señorío de Vizcaya*, Bilbao, 1975, pp. 115-160. Però, pel que sabem, aquestes faccions institucionals tampoc no passaren de ser sinó una forma de mitigar els antagonismes aristocràtics locals, i de redistribució, en consonància, dels càrrecs i prebendes de patronatge regi.

30. J. VIDAL i PLA, *Guerra dels Segadors i crisi social*, Barcelona, 1984, cf. apèndix I.

extingit davant l'existència d'un enemic comú; altres cops, contràriament, han experimentat una notable recrudescència, i han pogut canalitzar fins i tot opcions polítiques diferenciades. En general, però, nyerros i cadells continuaren vertebrant, també en aquella conjuntura, tant una munió de rivalitats localitzades com la competència per càrrecs i influències al si de la nova administració francesa. Hom diu que els cadells esdevingueren aleshores hegemònics en els nous òrgans de govern del Principat ³¹. Però en els cercles del regent Fontanella i del governador Margarit, els homes forts de la primera hora, hom hi troba tant famílies tradicionalment cadelles, com ara els Barutell, els Boquet o els Sorribes, com el mateix Tomàs de Banyuls, descrit per les fonts franceses com a “*chef des Gnaires*”, així com altres llinatges de filiació ignorada o potser inexistent. No és simptomàtic, altrament, que els Fontanella i els Margarit, tots plegats cadells, hagin acabat encapçalant parcialitats contràries i particulars?. No pas menys revelador, en fi, és el fet que els testimonis contemporanis solen descriure els bàndols i opcions polítiques del 1640 no pas en termes de nyerros i cadells, sinó amb els noms, simplement, de “*ben afectes*” i “*mal afectes*” a la terra o a la pàtria. Igual, en suma, que com feia Pujades en parlar dels magistrats de l'Audiència uns anys abans, que sols distingia entre bons i mals catalans.

A les acaballes del conflicte, nyerros i cadells s'extingiren tan casualment com havien despuntat. Insensiblement, moltes rivalitats locals tendiren a expressar-se sota el motllo genèric d'una oposició entre miquelets dits d'Espanya i miquelets de França o de la terra. Així, l'any 1653, “*a Sant Joan Sasbadessas y en altres llocs de la Montanya... se comensaren (a) alterar-se la gent tenint principi de les parcialitats antigas de Nierros y Cadells; després, passant més avant, prengueren lo apellido uns de França, altres de Espanya, (i) anaven*

31.. J. SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona, 1956, pp. 200 i 249; filiacions a la Catalunya francesa, N. SALES, *Els segles de la decadència*, a P. VILAR (dir.), *Història de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, 1989, pp. 373-374.

de uns llochs a altres fent seguint la gent". La conjuntura bèl·lica pogué, certament, polititzar aquestes denominacions. És dubtós, tanmateix, que aquest nou vocabulari de bàndols, que mai no tingué la durada ni la volada dels malnoms de nyerros i cadells, amagués res de gaire diferent al capdavall. Igual que nyerros i cadells cinquanta anys abans, esdevingueren, no pas a tot arreu, les identitats convencionals d'un seguit de conflictes i rivalitats de diversa natura i envergadura ³².

32. X. TORRES i SANS, "Segadors i miquelets a la revolució catalana (1640-1659)", a E. SERRA et. al., *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, 1991, pp. 66-96.